

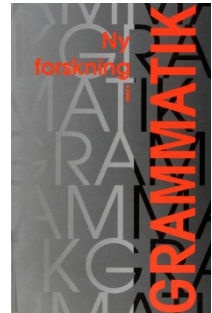
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Lette pronomeners placering: klise og topologisk integritet

Forfatter: Lars Heltoft

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 18, 2011, s. 61-80

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2011

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Lette pronomeners placering: klise og topologisk integritet¹

Lars Heltoft

1. Indledning

Letledsreglen er en af de kendte 'undtagelser' i den danske topologi som den er beskrevet af Paul Diderichsen i sætningsskemaet (Diderichsen 1946). Reglen siger at tryksvage pronominale led står i neksusfeltet under forudsætning af at deres styrende verbal også gør det.

- (1) Nu fortalte han _ohende _odet jo aldrig direkte.
- (2a) Nu har han jo aldrig fortalt _ohende _odet direkte.
- (2b) *Nu har han _ohende _odet jo aldrig fortalt direkte.

Der gælder den generelle forudsætning at det indirekte objekt altid står før det direkte objekt. (3c) er således ikke mulig².

- (3a) Han fortalte jo aldrig ^lhende _odet.
- (3b) Han fortalte _ohende jo aldrig ^ldet.
- (3c) *Han fortalte _odet jo aldrig ^lhende.

Reglen gælder udelukkende for simple anaforiske led i pronominal form, og middelbare indirekte objekter med præposition (4) er reglen uvedkommende.

- (4) Han fortalte _odet jo aldrig _otil ^lhende / ^ltil _ohende.

1. Tak til Karen Margrethe Pedersen og Katrine Planque Taftebjerg for vigtige kommentarer til artiklens første version. Ansvar er mit.

2. Formentlig er dette et særtilfælde af det almindelige princip i dansk at subjekt kommer før objekt. Det indirekte objekt tolkes både i traditionen (Diderichsen 1946) og i Hansen og Heltoft (2011) som et såkaldt indholdssubjekt. Denne side af problemstillingen behandles ikke yderligere.

I den klassiske version af sætningsskemaet analyserer man (1) og (2) således:

F	/ Neksusfelt				/ Indholdsfelt		
	v	s		a	V	S	A
Nu	fortalte	han	„hende „det	jo aldrig			direkte
Nu	har	han		jo aldrig	fortalt	„hende „det	direkte

Som (2ab) viser, står et tryksvagt pronomener aldrig i neksusfeltet hvis hovedverbet står i indholdsfeltet på pladsen V. Letledspladsen kan ikke identificeres med pladserne for partikler og sætningsadverbialer (Diderichsens *a*-plads), men "... staar i Neksusfeltet (foran Neksusadverbialen), hvis Verbalet ikke er delt" (Diderichsen 1946: 193).

Reglen gælder både personlige og lokale pronomener, som vist i (5ab).

(5a) Hun bor „her ikke mere.

(5b) Så 'I „hende „der også?

Det er ikke en regel om objekter alene, og det er deskriptivt forkert når den generative tradition har talt om Object Shift (Holmberg og Platzack 1995; Vikner 1995, 2005; Bjerre mfl. 2008). Det er rimeligere når Christer Platzack i sin nyeste bog (2011) taler om 'pronomenhopp'.

Letledsreglen er teoretisk interessant ved at rejse problemet om forskellen mellem pladser og sætningsled. Forskellen mellem sætningens topologi (pladser) og dens kombinatoriske syntaks (sætningsled) viser sig ved at sætningsled kan stå på andre pladser end deres karakteristiske. Anaforiske pronomener er enten objekter eller lokale valensled, men kan altså under visse betingelser stå på en plads der ikke er deres normale. I den generative grammatik beskriver Platzack (2011) de lette led i svensk som placeret på pladsen *a* for neksusadverbialer (sætningsadverbialer og dialogiske partikler). Teknisk udtrykt behandles de som knyttet (adjungeret) til TP, på adverbialplads, og analysen af (6a) skal være som i (6b):

(6a) Hjälpte hans syster honom faktiskt inte med läxan?

(6b) [_{CP} Hjälpte [_{TP} hans syster [_{ADVP} honom [_{ADVP} faktiskt [_{NEG.P} inte [_{VP} med läxan]]]]]]

Denne analyse afviger fra dansk topologisk tradition ved sin parallelle behandling af adverbialer og lette pronomener, for på dansk er der ingen klare argumenter for at sige at de lette led står på α -pladsen, mens forholdene er anderledes i svensk (Platzack 2011:167).

2. Letledsplacering som klise

Begrebet 'klise' – normalt specificeret som enklise eller proklise – dækker det forhold at et grammatisk tegn får særlig behandling i udtrykket, i og med at det knyttes syntagmatisk til en anden sproglig størrelse.

I dansk tradition forstår man ved – specielt enklise – et morfologisk særforhold. Klitiske former er morfologiske former der findes i udtryksmæssigt reduceret form ved siden af deres fulde form, som fx: *-en* der er (en)klitisk form til *den* i jysk og i øsmål: *hvis du lige tar'en med herover* (se videre afsnit 3). Den klitiske form reduceres i udtrykket og bindes syntagmatisk til en anden størrelse, den såkaldte vært eller klisebærer. Eventuelt kan klitikonet opgå i sin vært som en del af denne, typisk som en del af et ord.

Det er usædvanligt i dansk (dialektologisk) tradition at relatere letledsreglen til begrebet klise, men inden for den klassiske sammenlignende sprogvitenskaber har man brugt betegnelsen enklise om særlig placering af led der taber deres tonale accent, et fænomen der er kendt som Wackernagels Lov, her vist med et eksempel på sit synkrone gennemslag i latin.

(7) Utinam **me** divi adaxint ad suspendium
 gid mig guderne må drive til hængning
 'Gid guderne må drive mig til at hænge mig' Plautus Aulularia
 50

Efter Wackernagels Lov flytter ord der taber deres tonale accent, frem på sætningens 2. position og har det betonedede led på førstepladsen som deres vært. De atoniske led i latin har altså en særlig topologi, de har ingen reduktion af deres udtryk ud over atonien, og de er altså ikke bundne eller atoniske særformer som man finder det i senere romanske sprog.

Inden for udforskningen af dansk har Hans Basbøll (1986) og Henrik Jørgensen (1991, 2000) forstået placeringen af lette led som en form for klise, og begge taler således om klise i en forstand der som Wackernagels Lov inddrager forholdet mellem sætningens pladser og prosodien som en del af begrebet. Hans Basbøll opfatter de lette pronomener som klitiske til det finitte verbal, og det er også den beskrivelse der er valgt i Hansen og Heltoft (2011). Henrik Jørgensen indtolker det generative adjungeringsbegreb i den topologiske model og argumenterer for at de lette pronomener kommer til at stå på samme position som det trykstærke led de står nærmest ved.

I denne artikel vil jeg ligeledes argumentere for at letledsreglen er en kliseregel, men med andre synspunkter:

- Letledsreglen kan forstås som en kliseregel, men ikke som klise til en stamme (fx verbalstamme), derimod som klise til en syntaktisk helhed eller konstituent. Man har altså brug for et udvidet begreb om klise der inddrager syntaktiske konstituenten som bærere af klitiske led.
- Man må skelne mellem klitiske led der beholder deres topologiske status, og klitiske led der mister den.
- Klitiske led der beholder deres topologiske status, siges at have **topologisk integritet**³, og sådanne led er **topologisk intakte**.
- Topologisk integritet er et typologisk begreb der kan bruges i synkron analyse af ledstillingssprog, fx af forholdet mellem forskellige under typer af V2-sprog som oldfransk og ældre og nyere skandinavisk.

2.1. Morfologisk og syntaktisk betinget klise

Jeg vil i dette afsnit indføre en skelnen mellem morfologisk betinget klise og syntaktisk betinget klise, i kort form morfologisk og syntaktisk klise.

Ved klise skelnes der altid mellem det klitiske led og det klitiske leds vært: klisebæreren. Det klitiske led mister i en bestemt kontekst sin syntagmatiske selvstændighed og får i en eller flere henseender udtryksreduktion. Klisebæreren er den kontekst der er en betingelse for klisen.

3. ODS bet. 2.

Skellet mellem morfologisk og syntaktisk klise er afhængigt af klisebæreren. Ved den morfologiske klise er en ordstamme eller en fleksivisk bøjlet ordform klisebærer; syntaktisk klise er tilsvarende en klise med en syntaktisk konstituent som klisebærer.

2.2. *Det traditionelle begreb: morfologisk enklise*

Morfologisk klise kan illustreres med eksempler og analyser fra dansk dialektologi og sproghistorie. Her er fænomenet hovedsagelig studeret som enklise (adj. enklitisk), og det dækker morfologiske varianter af ordformer. Enklitiske former har:

- Trykreduktion
- Alternierende og oftest reduceret udtryk
- Et værtsled 'at læne sig op ad', fx en verbalform

Alternation mellem en fuld morfologisk form og en udtryksreduceret finder man i par som *den* ['dæn'] vs. *-en* [-(ə)n], eller *det* ['de] vs. *-et* [-(ə)ð], fx i østjysk: *hvis du lige tar'en med herover; nej, jeg kan sgu nok ette nå'et* 'jeg kan sgu nok ikke nå det'.

Værtsleddet bærer den enklitiske form, og i følgende eksempel fra gammelskånsk (1400-tallet) er det verbalstammen der er bæreren:

(8)	oc løft-a-n	adir vp	oc
	og løft-PRS.3PL-ENKL.OBL	atter op	og
	lad-a-n	falla	nithir.
	lad-PRS.3PL-ENKL.OBL	falde	ned

(Uldaler og Wellejus: Gammeldansk Læsebog 45, 30)

Her foreligger der enklise til verbalformer i præsens 3pl. Formen *-n* er enklitisk form af *han* (opr. akkusativ, men *-n* danner i 1400-tallet morfologisk par med den generaliserede oblikke form *hanum* eller *honom*, der oprindeligt er dativ). Morfologisk klise er altså til en stamme eller en bøjningsform. Der er mindst to undertyper:

- Fiksering. Ved fiksering bliver klitikon en del af værtsordet. Eksempler er vist ovenfor som (8), og man kan tilføje fx: *Don't you understand*

him any more? over for *Do you not understand him any more?* uden enklise.

- Betinget permutabilitet. Ved klise med betinget permutabilitet kan den klitiske størrelse have mere end én position.

Et klassisk eksempel på betinget permutabilitet finder man i italiensk, hvor placeringen har indeksikalsk⁴ funktion. Foranstilling af klitiske pronominalformer peger på en finit verbalform som klisebærer, mens efterstillede klitiske former peger mod en infinit form som bærer.

(9) Finit V	Infinit V	
la vedo 'jeg ser hende'	veder-la 'at se hende'	(la fanciulla 'pigen')
si vende 'sælges, være til salg'	vender-si 'at være til salg'	(la casa 'huset')
lo scrivo 'han skriver den'	scrivo-lo '(at) skrive den'	(il romanzo 'romanen')

2.3. Syntaktisk klise

Ved syntaktisk klise varetages værtsfunktionen af en syntaktisk konstituent. De italienske klitika er primært morfologiske klitika, men enkelte træk ved dem kan bruges til at vise forskellen mellem morfologisk og syntaktisk klise. Ved modal- og hjælpeverber klitiserer de til hele verbalhelheden, fx (10a):

(10a) Lo [devi scrivere].
'du bør skrive den'

(10b) Devi scrivo.

I (10a) træder modalverbet *dovere* 'burde' ind og synes at overtage værtsfunktionen, men forholdet skal formentlig forstås som proklise til den samlede verbalhelhed. Pronomenet *lo* 'den' er naturligvis aktant for *scrivere* 'skrive'.

4. 'Indeksikalsk' i Peirces forstand, jf. Andersen 1980, 2008. Indeksikalske tegn peger på andre tegn, enten direkte i den syntagmatiske kontekst, eller inden for det morfologiske system som sådan.

Et andet eksempel på klise til en konstituent er det tryksvage led i enhedstryksforbindelser, jf. Andersen 2008. Trykreduktion på et led markerer at leddet på et bestemt niveau ikke udgør en komplet konstituent, men skal ses i sammenhæng med en syntaktisk kategori der har fuldtryk. Med det fuldtryksbærende led er konstituenten komplet. Som eksempler kan vi tage sammensatte prædikater som *være sur*, *komme hjem*, *gå galt*, *købe hus*.

(11a) Han _oer altid sur.

(11b) _oEr han altid sur?

Eksemplet viser tydeligt forskellen mellem det indholdssyntaktiske niveau og det topologisk-syntaktiske. I indholdssyntaksen er der tale om et komplekst prædikat *være-syg*, svarende til sammensatte eller omskrevne verbalformer som *har-spist*, *måtte-opgive*, og det er i forhold til dette niveau at klisen tæller som udtryk: Det trykbærende led er klisebæreren, og det tryksvage er det proklitiske led. Proklitisens funktion er at pege indeksikalsk på klisebæreren, og det proklitiske led signalerer således: 'Dette indholdsled er ikke færdigt med mig, find min bedre halvdel senere i sætningen'.

At dette er en syntaktisk form for klitisk opbygning, viser sig ved at den er rekursiv:

(12a) Han _omå _ohave _oværet sur. [_omå [_ohave [_oværet [sur]]]]

(12b) _oKan han _ovære _oblevet sur? [_okan [_ovære [_oblevet [sur]]]]

Den fælles trykstærke kategori er prædikativet, men de trykreducerede verbers rekursivitet afspejler et syntaktisk-semantisk hierarki som vist i parentesnotationen.

3. Topologisk integritet

I eksemplet enhedstryk (11-12) er der en yderligere pointe, nemlig at det klitiske led bevarer sin fulde ledstatus og funktion på det topologiske niveau. Det kan som (11ab) og (12ab) viser, stå på anden plads i sætningen, og det fungerer som alle andre finitter som et fuldt topologisk eller udtrykssyntaktisk sætningsled og deltager dermed

på lige fod med andre finitter i angivelsen af sætningens illokutionære ramme (forskellen mellem fremsættende og spørgende ledstilling, jf. Heltoft 2001: 181-184, Hansen og Heltoft 2011, kapitel XVIII).

(13)	F	v	s	a	V	S	P	A
	Han	o _o må				o _o have o _o været	sur	
		o _o Kan	han			o _o være o _o blevet	sur?	

Sådanne klitiske led der bevarer deres topologiske funktion, siges at være topologisk intakte, dvs. de fungerer trods deres betingede udtryksreduktion som en fuldgyldig topologisk størrelse. Og at denne egenskab ikke er en selvfølgelighed viser sig ved en sammenligning med forholdene i oldfransk.

3.1. Topologiske systemer med klitika uden integritet

Oldfransk har som andre romanske sprog et paradigme for de personlige pronomener med separate betonedede og ubetonede (bundne) former. Paradigmet ser således ud (jf. Nørgård-Sørensen, Heltoft og Schøsler under udgivelse).

	toniske (frie)		atoniske (bundne)	
	1./2.p	3.p m/f	1./2.p	3.p m/f
nom.sg	je/tu	il/ele	-zero-	-zero-
acc.sg	moi/toi	lui/li	me/te	le/la
dat.sg				li
nom.pl	nos/vos	il/eles	nos/vos	-zero-
acc.pl		eus/eles		les
dat.pl		eus/elles		leur

Figur 1. De personlige pronomener i oldfransk

Oldfransk er et V2-sprog der på mange punkter ligner ældre nordisk, men oldfransk kombinerer V2-systemet med et paradigme af frie og bundne pronomener. Det er interessant at de bundne pronomener i modsætning til de frie ikke er topologisk intakte, dvs. at de ingen rolle har i topologien og ingen pladser udfylder.

- (14)
	F	V	
Et il respont que	ce	<u>ne feroit</u>	il pas
og han svarer at	det	vil han ikke gøre	
- (Vance 141)
- (15)
	F	V	
Et de ces trois choses		<u>vos dirè</u>	je bien
Og om de tre ting		jer vil fortælle	jeg gerne
- la senefiance
betydningen
'og de tre ting vil jeg gerne fortælle jer om betydningen af'
(Vance 165)
- (16)
	F	V	
et se vos		<u>ne le faites</u> ...	
og hvis I		ikke gør det	
- (17)
	F	V	
... tu		<u>an perdras</u>	la teste
du		derved vil miste	hovedet
- 'vil du miste hovedet derved' (Buridant 422)

I (14)-(17) består de understregede eksemplerede af klisebæreren (finittet), med en eller flere klitiske størrelser knyttet til. Topologisk set er de klitiske pronomener irrelevante og skal ikke tildeles nogen plads. Det er kun en metafor hvis man siger de deler plads med deres klisebærer.

Oldfransk er et V2-sprog med klitika der ikke er en del af topologien. I analysen af dansk har man ikke stillet spørgsmålet om topologisk integritet, men det er efter min mening en fejl.

4. Danske letled som syntaktiske klitika med topologisk integritet

Det er en almindelig antagelse at lette pronomener er enklitiske til den verbalstamme der styrer dem. I et eksempel som (18a (= 1)) er de lette led efter Basbøll (1986) enklitiske til verbalstammen og står så tæt på sin vært som det er muligt for andre og hierarkisk vigtigere regler. Basbøll (1986: 73) formulerer det således at "I et tilfælde som *Slår Hansen ham ikke?* ... må man antage at pronominet knytter sig så tæt til det finitte verbum som muligt, men uden at det *almene* rækkefølgeprincip <subjekt før indirekte objekt før direkte objekt, LH> krænkes." Hovedproblemet er således situationer hvor subjektsplassen er udfyldt som i (18bc).

(18a) Han fortalte _ohende _odet jo aldrig.

(18b) Fortalte Peter _ohende _odet aldrig?

(18c) I går fortalte Peter _ohende _odet så.

Her vinder de illokutionære rammeregler over enklisereglen, hvad der semantisk set jo giver god mening. Alligevel er dette hierarki utilfredsstillende som beskrivelse af klise. Den gør ikke rede for klisen med ét greb, og formuleringen af det almene princip er et problem når man sammenligner med svensk hvor 3.persons lette pronomener udmærket kan stå sammen med finittet før subjektet og derved bryde 'det almene princip'. Dette er en markant og velkendt forskel mellem dansk og svensk, og fra Platzack (2011: 165, 167) citerer jeg:

(19a) I går rakade sig Bo inte.

(19b) Hjälppte honom hans syster faktiskt inte med läxan?

Vi bliver nødt til at fravige forestillingen om konflikt med et alment princip rækkefølgen mellem subjekt og objekter og i stedet søge at formulere en dansk regel. Verbalenklise synes at passe bedre på svensk end på dansk, og jeg vil undersøge om der er et alternativ til forestillingen om finittet eller finittets stamme som klisebæreren.

4.1. Klise til neksus

De enklitiske former i nyere dansk talesprog og dialekt antages altid at være enklitiske til verbalstammen og altså morfologiske, men den antagelse er heller ikke let at forlige med de illokutionære restriktioner.

Eksempel (20) er konstrueret som klassisk østjysk dialekt i Onsildmålet⁵, og her er klisen faktisk ikke til verbalformen:

(20)	do so'n eð'	so' don eð'?	*so'n do eð'?
	du så-en ette	så du-en ette	så-en du ette
	'du så den ikke'	'så du den ikke?'	

Hvis formen *so'n* skulle opfattes som en fikseret klitisk form til verbalstammen, måtte man vente at den kunne stå sammen med verbalet, også når subjektet står på subjektpladsen, men sådan er det jo ikke. Eksemplet viser at klisen er til en konstituent, nemlig til neksusen. Argumentationen er den samme som ved andre bundne morfemer der lægger sig til en konstituent, fx gruppegenitiv, nemlig at det enklitiske led ikke kan stå op ad den potentielle leksikalske vært, dvs. det leksikalske kerneled.

(21)	ringe på	[ejerens af nummeret]s	regning
	ringe på	*ejerens af nummeret	regning

(22)	[do so'] ən eð'
	[so' do] ən eð'?
	*so'-ən do eð'?

Det fælles for de to tilfælde er en veldefineret højrekant for et syntagme, henholdsvis nominalhelheden og neksusen. Og denne analyse kan man så forsøge at generalisere til de lette pronomener og deres placering.

4.2. Topologisk integritet

Jeg vil foreslå den analyse at de tryksvage pronomener forstås som klitika til neksusleddet. Analysen forudsætter således at man anerkender behovet for det Hjelmlevske katatagme i syntaksen, fx således som det er gjort i Grammatik over det Danske Sprog (Hansen og Heltoft 2011), se også Heltoft (2008). Den simple analyse af enklisen bliver som vist i (23)-(25), og i (26) er der neksus mellem subjekt og finit, vist ved dobbelpil, og igen mellem hjælpeverbum og verbalt infinit. Der gælder således samme enkliseforhold hvad enten sætningen er konstrueret

5. Danske Dialekter I, tekst nr. 3.

- (30) F v s
 nej, ˆdet [forstod jeg] ikke ˆselv

Antager man at tryksvage pronomener i fundamentfeltet er proklitiske til neksushelheden, er de danske letled topologisk intakte og kan udfylde fundamentfeltet og dermed bidrage til at udtrykke sætningens illokutionære ramme. I dansk udfylder de tryksvage pronomener fulde topologiske pladser – i modsætning til de bundne i oldfransk.

4.3. Opskrivning af pronominale led

Basbølls synspunkt om letled som enklise til verbalstammen i det finitte verbal støder en vanskelighed i kausativ og passiv *få*-konstruktion og i konstruktionen objekt med verbal infinitiv. Her finder man lette pronominale led der ikke klitiserer til den verbalstamme der styrer dem, alene af den grund at de står til venstre for det styrende verbum.

- (31) Har du fået den repareret, cyklen?
 (32) Hørte vidnet hende blive forulempet af tiltalte?

I disse tilfælde er de lette pronominale former valensled til henholdsvis stammerne *reparerer*- og *forulemp-*. De anaforiske pronomener kan således ikke have stammeenklise til disse, og eksemplerne (31-32) er ikke parallelle med analysen i (24) og (27).

Vi kan ikke gå i detaljer med dette problem, specielt ikke med de meget indviklede forhold omkring objekt med verbal infinitiv (se Hansen og Heltoft 2011, XIII § 2); men de syntaktiske opbygningsprincipper bag konstruktionerne er ikke neksus, og derfor er der ikke parallelitet mellem (24) og (31-32). Derimod viser (31) og (32) at værten ikke kan være det styrende verbums stamme. Hvis værten omfatter det finitte verbal, kan det kun være som abstrakt kategori. Og det vil igen sige at (31) og (32) kan forstås som klise til neksusen, altså til den syntaktiske opbygning der er vist i (33) og (34).

- (33) S V V Enklise
 [du ↔ [har ↔ fået] ˆden
 (34) S V Enklise
 [han ↔ hørte] ˆhende

I (32), vist som (34), hører det passive verbal *blive forulempet* ikke med til neksusleddet, men er styret af verbalstammen *hør-*; i (31), vist som (33), er forholdene mere komplekse, fordi konstruktionen med enhedstryk *få repareret* er en neksuskonstruktion (ingen af delverbalerne kan undværes); men konstruktionen er ikke en ren hjælpeverbskonstruktion, for verbalstammen *få* styrer sit subjekt (*du*) som valensled.

Jeg vil foreslå at det er denne tvetydighed der afspejles i de to placeringsmuligheder for objektet, jf (35ab) og (36ab)

(35a)	S	V	V	Enklise	V
	[du ↔ [har ↔ fået]]			den	repareret
(35b)	S	V	V	V	Enklise
	[du ↔ [har ↔ [fået ↔ repareret]]]			den	
(36a)	F	V	V	Enklise	P
	du	har	fået	den	repareret
(36b)	F	V	V	Enklise	
	du	har	fået repareret	den	

I en konservativ rigsmålsnorm findes konstruktionen både med og uden opskrivning, (31) er med opskrivning. Den opskrevne form har verbet *repareret* på prædikativpladsen P, mens den uopskrevne form (36b) formentlig følger af at *fået-repareret* tolkes som én sammensat verbalform⁶ på V.

4.4. Det klitiske refleksive pronomen i dansk

Diskussionen af de lette led i dansk forplumres af den ensidige fokusering på udtrykssiden, altså det at man på forhånd formulerer reglen

6. Karen Margrethe Pedersen (2010) har undersøgt den regionale fordeling af rækkefølgen VO_{bj} og ObjV i både den kausative og den passive *få*-konstruktion. Neksusanalysen som her foreslået peger på at sprogformer der gennemfører *få* ObjV, har *få* som infinit, men behandler det efterfølgende V som prædikativ; sprogformer med *få* VO_{bj} tolker V som et infinit og dermed en del af neksus, selv om *få* ikke er et hjælpeverb, men styrer sit subjekt. Konservativ rigsmålsformer tillader altså begge tolkninger, og forskellene i placering af letledet behøver ikke beskrives som regelkonkurrence inden for anaforklise, men følger af forskelle i *få*-konstruktionens syntaktiske struktur, og dem skal vi alligevel gøre rede for.

som noget der omhandler alle 'lette pronominale led'. Der er klare 'undtagelser', nemlig i *der*-konstruktioner hvor der synes at være en særlig placeringsmulighed for refleksive pronomener i reflektiv verbal-konstruktion.

- (37) Her skal der snart slynge sig en å igen.
 (38) Der vil vise sig en ny stjerne på himlen.
 (39) Der havde samlet sig 100000 mennesker på slotspladsen.

Er dette så en særlig letledsplads, for objektspladsen er jo udfyldt med det semantiske subjekt? Det er der ingen grund til at antage, for vi har netop begrebet om topologisk integritet. Og pointen er at de refleksive pronomener ganske vist er tryksvage, og født sådan, men de er ikke topologisk intakte, og de kan aldrig stå i fundamentfeltet. Alle forsøg ender i poesi eller stjerner.

- (40) Sig syngende lod Sneen af dine Fødder trykke.
 (41) *_oMig barberede jeg.
 (42) *_oDig morede du.

Hvad man end forsøger: De refleksive pronomener er ikke identiske med de personlige pronomener i tryksvag form, og dette bliver tydeligt når man går på paradigmeniveau. Paradigmet for refleksive pronomener består af lutter tryksvage former, og 3. person har den specifikke form *sig* både i sg. og pl. Morfologien gør klart forskel på de personlige pronomener og de refleksive, og det er derfor heller ikke overraskende at der er forskellige syntaktiske og topologiske egenskaber knyttet til dem.

	SG	PL
1P	_o mig	_o os
2P	_o dig	_o jer
3P	_o sig	

Figur 2. De refleksive pronomener i dansk rigsmål

Den topologiske analyse skal således ikke have nogen plads til de refleksive pronomener i refleksiv konstruktion.

(43)	F	v	V	S	A
	der	skal	slynge sig	en å	igen

De refleksive verbalformer er stadig et eksempel på klise til neksus, men de har ingen selvstændig topologi og udfylder ikke en plads.

(44)	F	v	Enkl	a	V	S/Enkl
	han	skal		bare	oppe sig	
	jeg	må		lige	barbere mig	
	han	oppedede sig		bare		
	jeg	barberer mig		lige		
	Chaplin	barberede	ham	faktisk		
	Chaplin	måtte		faktisk	barbere	ham

Henrik Jørgensen har argumenteret for at tolke den generative analyses adjungering som placering på samme plads som leddet til venstre, i mange tilfælde altså som placering på det finitte verbals plads (1991; 2000a; 2000b, 91-100). Min indvending mod denne analyse er at den ikke passer sammen med sætningskemaets koncept, for det skal for det første kun registrere de topologisk relevante forhold, og for det andet vil analysen ikke kunne skelne mellem klitika med og uden topologisk integritet. Refleksive pronomener i refleksiv konstruktion har ingen topologi, men de anaforiske personlige og lokale pronomener har en selvstændig topologi, jf. (45).

(45)	F	v	s	Enkl	a	V
		vasker	du dig		lige?	
		vasker	du	den	lige,	skjorten?
	den [₀ dn]	ville	han		selv	vaske, skjorten
	*sig	ville	han		selv	vaske

Tilsvarende er min konklusion i forhold til den generative analyse at begrebet adjungering slår forhold sammen som ud fra den topologiske analyse burde være adskilt. Morfologiske og syntaktiske klitika skal ikke

have samme beskrivelse, for deres bidrag til ledstillingens tegnfunktioner er ikke de samme, og inden for de syntaktiske klitika må man skelne mellem dem der har en topologi, og dem der ikke har det.⁷

5. Konklusioner

Vi kan således formulere følgende konklusioner om reglerne for tryk-svage pronomener i moderne dansk rigsmål:

- Såvel de personlige og lokale anaforiske pronomener som de refleksive pronomener er syntaktiske klitika til neksuskonstituenten. Dette synes også at gælde for de klassiske dialektale tilfælde af klitika med morfologiske særformer.
- Man må skelne topologien fra konstruktionssyntaksen. Klise fører ikke per definition til tab af en uafhængig position i topologien, og der er brug for at skelne klitika med topologisk integritet fra klitika uden.
- Danske refleksive pronomener har ingen selvstændig topologi i reflektiv konstruktion og har således ikke nogen selvstændig plads. Da de knytter sig til neksus som konstituent, giver det heller ingen mening at sige at de står på specielt subjektets eller det finitte verbals plads.

Henvisninger

- Andersen, H. (1980). Morphological change: towards a typology, i Jacek Fisiak (red.) *Historical Morphology*. The Hague, Paris & London: Mouton Publishers, 1-50.
- Andersen, H. (2008). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i Th. Eyjólfsson (red.) *Grammatical Change and Linguistic Theory*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 11-44.
- Basbøll, H. (1986). Diderichsen vs. Dik eller feltanalyse vs. funktionel grammatik. *NyS* 16-17, 56-76.

7. Vikner (2005) konstaterer at de skandinaviske letled ikke kan kaldes klitika i samme betydning som fx de moderne franske bundne pronominalformer, da de ikke flytter med verbalstammen hen over subjekspositionen. Dette synspunkt er helt parallelt med mit eget og peger på at er det klise, må det være en anden form for klise.

- Bjerre, T., E. Engels, H. Jørgensen & S. Vikner. (2008). Points of convergence between functional and formal approaches to syntactic analysis. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 82, 131-166.
- Buridant, C. (2000). *Grammaire nouvelle de l'ancien français*. SEDES.
- Hansen, E. & L. Heltoft. (2011). *Grammatik over det Danske Sprog I-III*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. 2001. Recasting Danish Subjects, i Jan Terje Faarlund (red.) *Grammatical Relations in Change*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 171-204.
- Heltoft, L. (2005). Ledsætning og letled i dansk. OV-rækkefølgens rester, i L. Heltoft, J. Nørgård-Sørensen & L. Schøsler (red.) *Grammatikalisering og struktur*. København: Museum Tusulanum, 9-30.
- Heltoft, L. (2008). Grammatik over det Danske Sprog – en radikal dependensgrammatik? *Ny Forskning i Grammatik* 15, 69-94.
- Holmberg, A. & C. Platzack. (1995). *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. New York/London: Oxford University Press.
- Jørgensen, H. (1991). Om de danske personlige pronominer. *Danske Studier* 1991, 5-28.
- Jørgensen, H. (2000a). Begrebet "klisis" og dets anvendelse på analysen af de danske letled. *Studier i nordisk* 1998-1999, 37-50.
- Jørgensen, H. (2000b). *Studien zur Morphologie und Syntax der Festlandskandinavischen Personalpronomina*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Nørgård-Sørensen, J., L. Heltoft & L. Schøsler (under udg.). *Connecting Grammaticalisation. The Role of Paradigmatic Structure*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pedersen, K. M. (1993). Letledsreglen og lighedsreglen – Novation, ekspansion og resistens, i K. M. Pedersen & I. L. Pedersen (red.) *Jyske Studier*. København: C.A. Reitzel, 199-218.
- Pedersen, K. M. (2010). få stolene malet – få malet stolene. *Danske Talesprog* 10, 57-79.
- Platzack, C. (2011). *Den fantastiska grammatiken. En minimalistisk beskrivning av svenskan*. Norstedts.
- Skårup, P. (1975). *Les premières zones de la proposition en ancien français*. Études Romanes de l'Université de Copenhague 6. København: Akademisk Forlag.
- Vance, B. (1997). *Syntactic Changes in Medieval French: Verb-Second and Null Subjects*. Dordrecht: Kluwer Academic Publications.

- Vikner, S. (1995). *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. New York: Oxford University Press.
- Vikner, S. (2005). Object Shift, i Henk van Riemsdijk & Martin Everaert (red.) *The Blackwell Companion to Syntax*. Oxford: Blackwell, 392-436.

